

TURGONYI ZOLTÁN

A NEMISÉG TÚLSZAKRALIZÁLÁSA. TÖPRENGÉSEK A
HUMANAE VITAE KIADÁSÁNAK ÖTVENEDIK
ÉVFORDULÓJÁN

A következő írásnak valójában részét képezi (és ezért kiegészítésül hozzáolvasandó) az a válasz is, amelyet a Magyar Bioetikai Szemle jelen számában Süttő Zoltán *Laikus gondolatok a Humanae vitae védelmében* című, szintén e számban közölt cikkére adtam. A válaszban ugyanis zömmel olyan gondolatokat fogalmaztam meg, amelyeket eredetileg a Magyar Bioetikai Társaság 2018. évi őszi konferenciáján elhangzott előadásom szerkesztett változatába szántam. Mivel azonban Süttő Zoltánnak a konferencia után nem sokkal odaadtam az előadás eredeti szövegét, s ő közvetlenül erre adott feleletként fogalmazta meg kritikai megjegyzéseit, eközben pedig nem tudhatta, hogy ezek jó részére a szerkesztett változat már eleve tartalmazná a választ, tisztességesebbnek tartottam, ha az előadást – a lábjegyzetektől eltekintve – meghagyom eredeti formájában, s mindazt, amit bővítésének szántam, a kritikára reagáló újabb írásomba foglalom bele. Alább tehát az előadás szövege következik, de nézeteim teljesebb megértéséhez feltétlenül szükséges az említett válaszcikkem¹ elolvasása is.

*

A *Humanae vitae* VI. Pál szándéka szerint a természetes erkölcsi törvénynek a születésszabályozásra vonatkozó előírásait kívánja kifejtteni, már csak azért is, mert nem csupán a hívőket szólítja meg, hanem „minden jóakarátú embert”²; az

---

¹Turgonyi Zoltán, *Válasz kritikuskainknak*. Ld. a jelen számban.

²Vö. *Humanae vitae*, 31. – Magyarul: Dr. Diós István (szerk.), *Amit Isten egybekötött. Pápai megnyilatkozások a katolikus házasságról*. Szent István Társulat, Budapest, 1986. 95. o.

enciklikának így tisztán észérvek által kell hatnia. A továbbiakban ezért éppen azt szeretném megvizsgálni, vajon képes-e észérvekkel – vagyis természetjogi³ indoklással – meggyőzően igazolni a fogamzásgátlás tilalmát a *Humanae vitae* vagy általában az Egyház e témáról szóló tanítása.

A *Humanae vitae* szerint minden házastársi aktusnak egyszerre kell rendelkeznie „egyesítő jelentéssel” és „termékenységszabályozó jelentéssel”, ám ez utóbbi jelentés elvész, ha maguk a házaspárok tesznek valamit szándékosan a fogamzás kizárásáért.⁴ Ezt az álláspontot képviseli a tizenhárom évvel később, már II. János Pál által kiadott *Familiaris consortio* kezdetű apostoli buzdítás is, ahol – mint majd látni fogjuk – a házastársi aktus és a vele összefüggő különböző magatartások, immár a test teológiájának jegyében, egyfajta „nem verbális kommunikáció” elemeinek minősülnek, amelynek során a fogamzásgátlással a házaspárok azt „mondják” egymásnak, hogy nem hajlandók a teljes kölcsönös odaadásra.⁵ Maga a *Humanae vitae* azonban nem viszi végig ezt a gondolatmenetet. Nemcsak azt nem magyarázza el, miért kellene egyáltalán a házastársi aktusnak bármit is jelentenie, jelképeznie, s miért nem elegendő, ha egyszerűen betölti a maga természetes funkcióit, hanem úgy látszik, mintha a szöveg szerzője el is feledkezne a továbbiakban erről a jelentéshordozó szerepről. Amikor ugyanis rátér az általános elvek gyakorlati alkalmazásának leírására, a születésszabályozás konkrét módjainak értékelésére, már nem esik szó többé a nemi aktus jelentéséről, hanem lényegében egy hagyományos, kissé „biologista” természetértelmezés jegyében támogatja az időmegválasztásos módszert, és veti el a „tabletta” alkalmazását: „az első esetben a házaspárok a természet által nyújtott törvényes lehetőséggel élnek, a másik esetben megakadályozzák, hogy a fogamzás a természet rendje szerint megtörténhessen”.⁶ E megkülönböztetés azonban vitatható. Egyfelől a házaspárok *valójában mindkét esetben a természet által nyújtott lehetőséggel élnek*, hiszen nemcsak a női ciklus szabályosságát kínálja maga a természet, hanem azokat a biológiai és kémiai összefüggéseket is, amelyek alapján – az ugyancsak természet

---

³ A továbbiakban – ahogyan más írásaimban is tenni szoktam – a „természetjog” szót a „természetes erkölcsi törvény” kifejezéssel azonos értelemben használom, noha a hagyományos katolikus szóhasználatban lehet ennél szűkebb jelentése is.

⁴*Humanae vitae*, 11-12. – Magyarul: Dr. Diós István (szerk.), i. m., 85. o.

⁵*Familiaris consortio*, 32. – Magyarul: Dr. Diós István (szerk.), i. m., 124. o. – Vö. Janet E. Smith – Christopher Kaczor, *Életbe vágó kérdések. Bioetika katolikus szemmel*. Szent István Társulat, Budapest, 2017. 107-109. o.

⁶*Humanae vitae*, 16. – Az idézet magyar fordításának forrása: Dr. Diós István (szerk.), i. m., 87. o.

adta emberi értelem segítségével – fogamzásgátló tablettákat tudunk készíteni. *Ugyanakkor, másfelől, nemcsak a tabletták alkalmazásával, hanem mindkét esetben a fogamzásnak a természet rendje szerinti megtörténését akadályozzák meg, hiszen amíg a tudomány nem tárta fel a női test működését, a házaspárok nemi élete spontán módon zajlott, az időpontokra való tudatos odafigyelés nélkül, s így statisztikai alapon előbb-utóbb bekövetkezett a fogamzás, és ez volt a dolgoknak a természet rendje szerinti lefolyása, ezt pedig nagyon is átalakítja a hőmérőzés, a jegyzetelés és a többi szükséges művelet, a viselkedés spontaneitásának megszüntetésével, az aktusok tudatos időzítésével igyekezvén kizárni, hogy statisztikai alapon bekövetkezzék a fogamzás. S még hozzátehetjük: a mondottakból láthatóan mindkét megoldás mesterséges, és éppen ezért nagyon is megfelel az emberi természetnek, hiszen fajunknak lényegi sajátossága a világ tudatos átalakítása. Nem látható be tehát, hogyan lehetne a két módszer között erkölcsileg releváns különbséget találni.⁷*

Közbevetőleg megjegyzem: az emberi szexualitás azért működik így, mert a tudomány mai állása szerint már eleve *multifunkcionális*: biológiailag sem a nemzés az egyetlen szerepe, hanem emellett örömszerző és párkötő funkcióval is rendelkezik, és az aktusok nagyobb része *csak* ez utóbbi szerepeket játssza. E funkciók azért rögzültek az evolúció során, mert az emberi faj esetében az utódokról való gondoskodás különösen hosszú időt igényel, amelynek során a szülőknek célszerű együtt maradniuk, amit nagy mértékben elősegít, ha a közösen átélt szexuális öröm a lehető legerősebben összefűzi őket, azaz betölti a párkötő funkciót.⁸ Így tulajdonképpen a – többségben lévő – terméketlen aktusok is a fajfenntartást, a gyerekek érdekét szolgálják, még ha a felek közben szubjektív célként csak az örömet keresik is.⁹

---

⁷ A XX. század egyik legnagyobb tomista gondolkodója, Jacques Maritain is úgy látta, nincs erkölcsi tekintetben különbség a kétféle módszer között, s ezért mindkettő megengedhetősége mellett érvelt, igaz, nem nyilvánosan, csak barátjával, Charles Journet abbéval folytatott levelezésében. Erről bővebben ld.: Bernard Doering, „Jacques Maritain, Charles Journet, and *Humanae Vitae*”, in John J. Conley, S. J. (szerk.): *Redeeming Philosophy. From Metaphysics to Aesthetics*. American Maritain Association, Washington, 2014. 150–162. o.

⁸ Vö. Csányi Vilmos, *Az emberi természet. Humánológia*. Budapest, Vince, 1999. 125., 128–129., 199–208. o.

⁹ Ld. ezzel kapcsolatban pl. Adrian Hastings levelét a *The Tablet*-ben (1985. március 2., 238–239. o.). Vö. Vincent J. Genovesi, S. J., *In Pursuit of Love: Catholic Morality and Human Sexuality*, Liturgical Press, Collegeville, Minnesota, 1996. 195–196. o.

E kitérő után lássuk, lehet-e segítségünkre a *Humanae vitae* értelmezésében, a kétféle módszer eltérő értékelésének megindoklásában II. János Pál említett apostoli buzdítása, vagy általában véve a test teológiája!

A *Familiaris consortio* szerint a nemi aktus „egyesítő jelentésének” és „termékenységszabályozó jelentésének” a fogamzásgátlás általi szétválasztása manipulálja az emberi szexualitást, mert „a veleszületett nyelvvel¹⁰, amely a házastársak kölcsönös és teljes ajándékozását nyilvánítja ki, egy ennek objektíve ellentmondó beszédet állít szembe a fogamzásgátlás, tudniillik a másikkal való önjándékozás tagadásának szavát”, ez pedig „azon házastársi szeretet belső igazságának meghamisítása [...], amely a teljes személy önjándékozására irányul.”¹¹ Eszerint tehát létezik az embernek egyfajta természetes, veleszületett nem-verbális nyelve, amelyen a nemi aktus a teljes és kölcsönös önatadást fejezi ki, s amelyen a fogamzásgátlás tette is jelentéssel bír: azt tudatja általa a nyelvhasználó, hogy nem hajlandó teljesen átadni önmagát a másikkal; mindez pedig *hamisítás*. Tehát valami hazugságfélével állnánk itt szemben?

Ám nézzük csak meg jobban, ki is hazudik itt valójában, és kinek! Először is: milyen *nyelvről* van itt szó? Talán olyan testi megnyilvánulásokból álló testbeszédről, amilyenek pl. a zavart szemlesütés, a kéztördelés, vagy a beszélgetés közben a székben való hátra dőlés (amely az érdeklődés hiányát jelzi) és más efféle többé-kevésbé *önkéntelen* gesztusaink és testtartásaink. Ám az is lehet, hogy a testbeszéd tágabb értelemben veendő itt, s olyan *tudatosan* használt jelek tartoznak bele, mint a bólintás, a fejrázás, a kézfogás, az érkező személyt megtisztelő felállás. Nem szükséges most eldöntenünk e kérdést, mert bármelyik értelemben vett testbeszédről vagy nem-verbális kommunikációról van is szó, ennek jelei mindig egy *egészében* a *verbalításra* épülő társadalomban kerülnek használatba, és a verbális jelek kétes esetekben fontosabbak a nem-verbálisaknál, illetve verbálisan lehet értelmezni a félreérthető nem-verbális jeleket. Ha valaki kimondja egy ígéret szavait, akkor *ez létrehozza* az ígérettevő erkölcsi köteletségét az ígéret teljesítésére, függetlenül attól, hogy közben zavartan félrenézett-e, vágott-e valamilyen grimaszt, és így tovább. Ugyanígy, ha valaki aláír egy szerződést, ennek *verbális tartalma* lesz a továbbiakban a mérvadó, nem

---

¹⁰ Az élő nyelveken készült változatokban: *linguaggio nativo*, *innate language* stb. A latinban ugyanígy a kb. „természetes szó”-nak fordítható „*naturale verbum*” szerepel.

¹¹*Familiaris consortio*, 32. – Itt nem e dokumentumnak az 5. lábjegyzetben említett magyar kiadására támaszkodtam, hanem saját fordításomban közöltem az idézetet, figyelembe véve mind a latin szöveget, mind az élő nyelveken készült változatokat.

pedig az aláíró testtartása, vagy az, hogy elégedetten dörzsölgette-e a kezeit. Ha egy érkező személy kézfogással való üdvözlése végett nem állok fel ültömből, szavakkal elmondhatom: „Ne haragudj, hogy ülve maradok, nem tiszteletlenség akar lenni ez a részemről, csak eltörött a lábam!” Ha egy kéznyújtást nem viszonzok, elmagyarázhatom szavakkal: „Olajos a kezem, mert épp az autómát szereltem!” Ha tehát a férj és a feleség kölcsönösen szeretik egymást, de egyetértenek abban, hogy komoly indokokból egy darabig nem akarnak újabb gyereket, semmi akadályja annak, hogy szavaikkal kijelentsék: „Tudjuk, hogy rendszerint a fogamzásgátlás aktusával a teljes önátadás hiányát szokás kifejezni, de a mi konkrét esetünkben nem ezt fogja jelenteni, hanem csupán azt, hogy most éppen nem volna szerencsés egy újabb gyermek születése.”

Ám valójában *még csak nem is létezik* olyan egyértelmű nem-verbális jelrendszer, amelyben a nemi aktus illetve a fogamzásgátlás *mindig* az említett jelentésekkel bírna. Ha ugyanis a nemi aktus a teljes és kölcsönös önátadást jelentené (amelybe a katolikus felfogásnak megfelelően a kapcsolat halálíg tartó volta is beleértendő), és ugyanolyan komolyan kellene venni, mint a házasságkötéskor verbálisan tett ígéretet, továbbá e jelentés közismert és magától értetődő lenne, akkor igen elterjedt volna az a szokás, hogy a férfi és a nő pusztán együtt hálása már létre is hozza a felbonthatatlan és monogám házasságot kettejük között. Ám tudjuk, hogy a múltban elterjedt volt a poligámia (s még ma is sok helyen előfordul), továbbá hogy a válás is megengedett volt számos múltbeli civilizációban, ma pedig már a valaha keresztény Nyugaton is elfogadott gyakorlat. E civilizációkban tehát *nem* tekintik úgy a nemi aktust, mintha ez egy sűrű tartó monogám kapcsolat (tehát teljes kölcsönös önátadás) verbális ígéretével volna egyenértékű. Ha pedig így a nemi aktus *nem* tekinthető a teljes és kölcsönös önátadás akár „természet adta”, az emberrel veleszületett, akár konvencionális (de mindenképpen közismert, általánosan elfogadott és erkölcsi kötelező erővel bíróként számon tartott) jelének, akkor *nincs mit* „meghamisítania” a fogamzásgátlásnak, még ha ez utóbbi a maga részéről egyértelmű jele volna is ugyanezen önátadás tagadásának.

A férfi és a nő egymás általi becsapásáról tehát nem beszélhetünk. Akkor pedig milyen értelemben van itt mégis szó „hamisításról”? Nos, a *Familiaris consortio* még egy lehetőséget sugall: azt, hogy a fogamzásgátlás aktusával egy *jelképet* hamisítunk meg. E dokumentum úgy fogalmaz, hogy a nemiség „annak a termékeny és egyesítő szeretetnek” a jele, „amellyel Krisztus szereti az

Egyházat”.¹² Eszerint tehát a fogamzásgátlás azt fejezi ki jelképesen, hogy tagadjuk e krisztusi szeretet termékeny voltát. A test teológiáját kifejtő szövegek egyéb formákban is megfogalmazzák a nemiségnek ezt a jel-szerepét. Olykor például a Szentháromság kifejezendőségét említik: az Atyát a Fiúval *egyesítő* szeretetet és e szeretetnek egy újabb személyt, a Szentlelket eredményező *termékenységet* kellene a szexualitásnak jelképeznie.¹³

Bármelyik ilyen vagy ehhez hasonló megfogalmazásból indulunk is ki azonban, „a test teológiájával” már átléptünk a természet*feletti* területére, hiszen az, amit Krisztusról, az Egyházzal vagy a Szentháromságról tudunk, már a kinyilatkoztatásból származik. A fogamzásgátlás tilalmának *teológiai* indoklásával tehát elhagytuk az ésszel belátható természetjog területét, ez az indoklás már feltételezi a katolikus *hitet*, így a nem katolikusoktól nem lehet elvárni, hogy e tilalom érvényét elismerjék. Ugyanakkor a *katolikusokat* természetesen egyszer s mindenkorra kötelezi e tilalom, *ha* végérvényes és tévedhetetlen tanítás tárgya. Ez utóbbiról azonban, mint ismeretes, viták folynak a teológusok között.¹⁴

Mivel most csak arra akartam rámutatni, hogy a fogamzásgátlás tilalma *pusztán észérvekkel* aligha védhető, *azt* pedig nem ennek az előadásnak a feladata eldönteni, hogy e tilalom *teológiai* megalapozása helytálló-e, itt akár be is fejezhetném.

Ám a teljesség kedvéért hadd adjak óvatosan hangot azt illető kétségeimnek is, hogy a fogamzásgátlás természetjogi tilalmának megalapozhatatlanságától függetlenül (egyszerűen a kereszténység szellemének ill. a jelképhasználat mint olyan kívánalmainak szempontjából) szerencsés dolog-e a nemi aktus „nyitottságát” szakrális jelként felfogni, amelynek alkalmazása minden más szempontnál fontosabb. Csak három lehetséges ellenvetést említek most meg.

Az egyik lehetséges ellenvetés az, hogy, ha jobban meggondoljuk, a természetesnek *mondott* születésszabályozás valójában nem kevésbé áll szemben a nemi aktus „termékenységszolgáltató jelentésével”, mint a mesterséges

---

¹²*Familiaris consortio*,33. – Az idézet magyar fordításának forrása: Dr. Diós István (szerk.), i. m., 126. o.

¹³ Vö. Christopher West, *Jó hírek a házasságról és a szexualitásról. A katolikus tanítás szerinti válaszok legőszintébb kérdéseidre*. Szent István Társulat, Budapest, 2011. 25. és 190. o.

¹⁴ Erről és általában a *Humanae vitae* fogadtatásáról ld. pl. Szabó Ferenc S. J., *Házasság és család Krisztus fényében*, Jezsuita Kiadó, Budapest, 2015. 88-104. o.

fogamzásgátlás. Hisz – ahogy részben már láttuk – mindkettő esetében arról van szó, hogy a pár *nem akarja* az aktus termékenységét, s ennek érdekében komoly tudományos apparátussal kidolgozott módszerek útján *manipulál*, szándékosan *megzavarja* a dolgok eredeti, „normális” menetét: az egyik esetben az egyes aktusokat teszi a tablettá szedésének ideje alatt mind terméketlenné, a másik esetben a házasság egészét teszi – a természetes családtervezés alkalmazásának ideje alatt – terméketlenné azzal, hogy megszünteti a nemi élet spontaneitását, az aktusok időzítésével csoportosítja át az oksági folyamatokat és mond nemet a fogamzásra, így akarva „kijátszani a természetet”. Miért jelképezné e magatartás *jobban* a nemzés iránt való *nyitottságot*, mint a tablettá használata?

Egy másik ellenvetésem azzal kapcsolatos, hogy, amint az köztudott, a II. Vatikáni Zsinat óta mind a hivatalos egyházi dokumentumok, mind a teológusok egyre sűrűbben hangsúlyozzák: vége a test és a nemiség régi, Szent Ágoston és mások nyomán kialakult pesszimista szemléletének, e dolgok pozitív értékét el kell végre ismerni. Ugyanakkor némi túlzással azt lehetne mondani, hogy – legalábbis bizonyos vonatkozásban – a nemiségnek *mind* a régi, *mind* az új *elméleti* értékeléséből sokszor szinte *ugyanazt* a *gyakorlatot* vezetik le. Kissé kisarkítva a következőképpen lehetne a két felfogást jellemezni. A „régiek” szerint a szexualitás *rossz*, ezért, noha sajnos szükség van rá, óvatosan és szigorú szabályok szerint kell vele élni, fő természetes céljának és mentségének, a termékenységnek a lehetőségét minden alkalommal nyitva hagyva. Az „újak” szerint a szexualitás *szent*, ezért tiszteletünk jegyében óvatosan és szigorú szabályok szerint kell vele élni, az egyesítés melletti másik szakrális jelentésének, a termékenységnek a lehetőségét minden alkalommal nyitva hagyva. Talán jobb lenne, ha nem démonizálnánk, de nem is szakralizálnánk a nemiséget, hanem inkább végre természetes helyén és funkcióiban értékelnénk.

A harmadik ellenvetés vizsgálatát kezdjük azzal az immár eszmetörténeti közhelynek számító igazsággal, hogy a kereszténység lényegénél fogva deszakralizálja a világot: azzal, hogy Isten transzcendens, világon kívüli, a kozmosz már sem egészében, sem részeiben nem isteni vagy szent többé, mint az antik világban volt, hanem mindenestől profán, s így az ember hatalmában áll megismerni és át is alakítani. A II. Vatikáni Zsinat is ebben a szellemben beszél a földi valóságok relatív autonómiájáról.¹⁵ Ennek viszont ellentmond, ha most az evilági lét egy igen fontos területét, a szexualitást a maga egészében kisajátítjuk

---

¹⁵ Vö. *Gaudium etsy pes*, 33-36.

egy szakrális jelentés számára, s oly módon és mértékben kell vallási tartalmakat jelképeznie, hogy ez már eredeti természetes rendeltetésének rovására megy, ami a világ egészének rendjét is fenyegeti, pedig – ha már jelképezni akarunk valamit a transzcendenciából – éppen e rend lehetne a maga egészében az isteni tökéletesség legszebb jelképe. Ráadásul mindeközben az Egyház helyesli a felelős szülőséget (*paternitas conscia*), a gyermekszám tudatos szabályozását.¹⁶ Ha mármost e szabályozás egy adott esetben – akár a túlnépesedés elkerülése végett, akár pl. az anya életének vagy egészségének védelmében – éppen a fogamzás elkerülését követelné meg, miért ne lehetne ezt egyszerűen az evilági oksági folyamatok mérlegelése nyomán a leghatékonyabb módszerrel elérni, akár fogamzásgátlással is, ha a szóban forgó házaspár esetében a természetes családtervezés valamiért nem válik be? Miért fontosabb egy pusztán jelképes kapcsolat minden áron való érvényesítése, mint az, hogy valóban a lehető legbiztosabban el tudjuk érni az adott helyen és időben *éppen megfelelő* gyerekszámot, amely elegendő ahhoz, hogy a népet megóvja a fogyástól, de nem akkora, hogy az embereket nyomorba döntse és migrációra kényszerítse?

A szakrális jelentéshordozásnak az élet rendes menetét veszélyeztető efféle erőltetése egyébként az Evangélium szellemének is ellentmond. Hogy egy közismert példával éljünk: az Úr napjának munkaszünettel való megszentelése ugyan Istennek a teremtés utáni pihenését jelképezi, de amikor a farizeusok megbotránkoznak azon, hogy Jézus éhes tanítványai szombaton szednek maguknak kalászt, Ő megvédi az utóbbiakat, ezzel is demonstrálva, hogy szükség esetén a földi élet profán logikája előnyben részesülhet a szakrális jelképek logikájával szemben. Mint mondja: „A szombat van az emberért, nem az ember a szombatért.” (Mk 2,23-28, vö. Mt 12,1-8 és Lk 6,1-5)

---

¹⁶Humanae vitae, 10. Magyarul: Dr. Diós István (szerk.), i. m., 84. o. – Vö. *Gaudium et spes*, 51. és 87.